

Bērnu aizsardzības
centrs

Analītisks pārskats par bērnu tiesību aizsardzības programmām Latvijas pašvaldībās

Rīga, 2025

Bērna tiesību aizsardzības programmas pašvaldībās

Bērnu tiesību aizsardzības programmas mērķis ir bērnu tiesību aizsardzības īstenošana pašvaldības administratīvajā teritorijā.

Bērnu tiesību aizsardzības likumā definēti konkrēti pašvaldību pienākumi bērnu tiesību aizsardzības jomā. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 66. panta otrās daļas 1. un 2. punktā noteikts, ka pašvaldība sniedz palīdzību un atbalstu ģimenēm, kurās ir bērni, garantējot ikvienam pašvaldības teritorijā dzīvojošam bērnam pajumti, siltumu, apģērbu un vecumam un veselības stāvoklim atbilstošu uzturu, kā arī nodrošina ārpusģimenes aprūpi tiem bērniem, kuriem uz laiku vai patstāvīgi nav savas ģimenes vai kurus viņu pašu interesēs nedrīkst atstāt šajā ģimenē. Tāpat pašvaldības atbildībā ir nodrošināt bērna tiesības iegūt vispārējo vidējo izglītību un sniegt bērniem palīdzību arodapmācībā, organizēt mātes un bērna primāro veselības aprūpi, kā arī organizēt vecāku izglītošanu un saturīgu bērnu brīvā laika pavadīšanu, kā arī veikt citas darbības bērna tiesību nodrošināšanai¹. Vienlaikus minētajā normatīvajā regulējumā atrunāta pašvaldību kompetence bērna tiesību aizsardzībā, paredzot, ka pašvaldība analizē stāvokli bērna tiesību ievērošanas jomā, izstrādā un īsteno bērna tiesību aizsardzības programmu pašvaldības administratīvajā teritorijā.² Normatīvie akti nenosaka termiņus izvērtējuma veikšanai, taču, lai regulāri sekotu situācijas izmaiņām, svarīgi, lai informācija par būtiskākajiem bērnu tiesību aizsardzības rādītājiem tiktu apkopota un **vērtēta katru gadu, padziļinātu analīzi, lai vērtētu situāciju dinamikā, būtu jāveic noteiktā laika periodā, piemēram, ne retāk kā, ik pēc 3 gadiem.**

Pašvaldība, balstoties uz ikgadējiem saņemtajiem ziņojumiem no struktūrvienībām un to pakļautībā esošajām iestādēm, veic datu uzskaiti, analītisku izvērtējumu par tendencēm, nosaka pašvaldības administratīvajā teritorijā dzīvojošo bērnu un ģimeņu ar bērniem vajadzību un to nodrošinājuma monitoringu. Piemēram, Bāriņtiesu likuma 5. panta ceturtajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa ne retāk kā reizi gadā sniedz attiecīgās pašvaldības domei pārskata ziņojumu par savu darbību. Pārskata ziņojums ir publicējams pašvaldības mājaslapā. Kā arī pašvaldība izveido sadarbības grupu bērnu tiesību jautājumos.³ Sadarbības grupu un tajās iesaistīto speciālistu profesionālās darbības jomas paredz, ka šo speciālistu redzeslokā nonāk visaktuālākās problēmsituācijas bērnu tiesību aizsardzībā, kas izriet no visām pašvaldību atbildības jomām⁴. Tāpēc sadarbības grupu praktiskie ieteikumi pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības programmu izstrādē ir būtiski.

Programmas izstrādē nepieciešams balstīties uz statistikas datu analīzi (piemēram, pašvaldības speciālistu rīcībā esošā informācija, Centrālās statistikas pārvaldes dati, pašvaldībai pieejamo informācijas sistēmu dati), iedzīvotāju – ģimeņu ar bērniem, dažādu vecuma grupu bērnu aptauju rezultātiem, speciālistu – sociālā dienesta, bāriņtiesas, izglītības iestāžu, veselības aprūpes institūciju, valsts un pašvaldības policijas u.c. institūciju pārstāvju viedokļu apkopojuma analīzi. Līdz ar to situācijas izvērtējumā iegūtā informācija un secinājumi izmantojami bērnu tiesību aizsardzības programmas izstrādē. Programma savukārt būtu veidojama kā īstermiņa plānošanas dokuments⁵.

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likumā noteiktajam, bērna tiesību aizsardzība īstenojama, sadarbojoties ar ģimeni, valsts un pašvaldību institūcijām, sabiedriskajām organizācijām un citām fiziskajām un juridiskajām personām.⁶ Līdz ar to, lai programma būtu efektīva, svarīgi tās izstrādes

¹ Bērnu tiesību aizsardzības likums, 66. panta otrā daļa

² Bērnu tiesību aizsardzības likums, 66. panta pirmā daļa

³ Ministru kabineta 2017. gada 12. septembra noteikumi Nr. 545 "Noteikumi par institūciju sadarbību bērnu tiesību aizsardzībā"

⁴ Ministru kabineta 2017. gada 12. septembra noteikumi Nr. 545 "Noteikumi par institūciju sadarbību bērnu tiesību aizsardzībā";

⁵ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 8. pantā noteikts, ka īstermiņa plānošanas dokuments ir līdz trīs gadiem;

⁶ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta trešā daļa;

procesā iesaistīt sabiedrību, it īpaši ģimenes ar bērniem un pašus bērnus, nevalstiskās organizācijas (turpmāk – NVO). Iesaistīšanai izmantojamas dažādas metodes – anketēšana, aptauja, diskusijas u.c.

Nemot vērā Bērnu tiesību aizsardzības likuma 17. pantā noteikto, ka bērnam ir tiesības pašam vai ar savu likumīgo pārstāvju starpniecību piedalīties bērna tiesību aizsardzības programmu izstrādāšanā un īstenošanā, programmas izstrādes procesam un pašai programmai būtu jābūt publiskai. Publiskoti dokumenti sniedz iespēju iedzīvotājiem iepazīties ar pašvaldības plāniem, prioritātēm un veiktajiem pasākumiem, tādējādi veicinot pārredzamību. Turklāt publisko dokumentu pieejamība veicina arī atklātību, atbildību un efektīvu sabiedrisko resursu izmantošanu.

Attīstības plānošanas dokumentā izvirza mērķus un sasniedzamos rezultātus attiecīgā politikas jomā vai teritorijā, apraksta noskaidrotās problēmas un paredz to risinājumus, izvērtē šo risinājumu iespējamo ietekmi, kā arī plāno turpmāko politikas īstenošanai un rezultātu novērtēšanai nepieciešamo rīcību.⁷ No tā izriet, ka **bērnu tiesību aizsardzības programmas izstrādes procesā būtiski identificēt galvenās problēmas bērnu tiesību nodrošināšanā pašvaldībā, balstoties uz apkopoto informāciju un veikto analīzi.** Tas ļauj noteikt galvenos riskus un nepilnības, kā arī **izstrādāt efektīvu rīcības plānu** to novēršanai vai mazināšanai. Rīcības plānam būtu jābūt programmas daļai kura nodrošina pašvaldības darbību izvirzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanā ar prognozējamiem termiņiem un pieejamo finansējumu.

Izstrādātās programmas efektivitāti var saprast tikai tad, ja ir izveidotas sistēmas, lai novērtētu pozitīvas izmaiņas (ietekmi) uz bērnu dzīvi, līdz ar to **programmā jābūt atrunātai procesu uzraudzībai, rezultātu monitoringam un atbildīgajiem.** Uzraudzība var ietvert dažādu pasākumu veikšanu, lai pārbaudītu programmas efektivitāti, ievērotu bērnu tiesības un nodrošinātu to pienācīgu izpildi. Tas var ietvert regulārus pārbaudes un novērtējumus, kā arī atskaites un monitoringu, lai novērtētu programmas rezultātus un ietekmi uz bērnu labklājību. Uzraudzība nepieciešama, lai palīdzētu pašvaldībai novērtēt esošo situāciju un veikt nepieciešamos pasākumus, lai stiprinātu bērnu tiesību aizsardzību. Turklāt uzraudzības procesa laikā var identificēt arī jomas, kurās ir nepieciešams palielināt pašvaldības līdzdalību un sabiedrības izpratni par bērnu tiesībām un veicināt to ievērošanu visos sabiedrības līmeņos. Nepieciešams regulāri uzraudzīt un novērtēt programmas efektivitāti, lai nodrošinātu, ka tā atbilst bērnu tiesību aizsardzības mērķiem un vajadzībām.

Apkopojot augstāk minēto pašvaldībai nepieciešams veidot bērnu tiesību aizsardzības programmu, lai nodrošinātu bērnu labklājību, efektīvi izmantotu pieejamos resursus, identificētu problēmas un īstenotu konkrētus pasākumus bērnu tiesību aizsardzības jomā, balstoties uz sadarbību ar ģimenēm, bērniem un citām iesaistītajām institūcijām. Lai nodrošinātu efektīvu un ilgtspējīgu risinājumu bērnu tiesību aizsardzībai, ir svarīgi iziet vairākus programmas izstrādes soļus. Viens no augstāk minētajiem soļiem ir situācijas analīzes veikšana, kas ļauj noteikt pašvaldībai svarīgākās jomas, identificēt trūkumus un plānot atbilstošus pasākumus.

Centra ieskatā bērnu tiesību aizsardzības programmas izstrādes gaitā būtu jāanalizē vairākas jomas.

1) **Demogrāfiskā situācija pašvaldībā** – jāizvērtē iedzīvotāju skaits, dzimstības un mirstības rādītāji, iedzīvotāju vecuma, dzimuma, etniskā sastāva un sociālā statusa struktūra, kā arī migrācijas tendences un sociālie un ekonomiskie faktori. Svarīga ir arī nākotnes attīstības prognožu izvērtēšana.

2) **Izglītības sistēma un iespējas pašvaldībā** – nepieciešams analizēt to bērnu skaitu, kuru dzīvesvieta ir deklarēta pašvaldībā, bet kuri nav reģistrēti nevienā izglītības iestādē, kā arī skolēnu neattaisnotos kavējumus, īpaši, ja tie pārsniedz 20 stundas semestrī. Jāapkopo informācija par konstatētajiem vardarbības gadījumiem izglītības iestādēs, specializēto izglītības programmu nodrošinājumu un pieejamību, izglītības iestāžu skaitu, izvietojumu, izglītības iestāžu pašnovērtējumiem un dienesta viesnīcu nepieciešamību. Tāpat jāņem vērā bibliotēku pieejamība, izglītības iestāžu infrastruktūra, it īpaši bērniem ar īpašām vajadzībām, pedagogu pietiekamība, interešu izglītības iespējas un jauniešu centri.

⁷ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 4. pants;

3) **Brīvā laika pavadīšanas iespējas** – jāizvērtē piedāvājuma dažādība – nometnes, sporta laukumi, parki ar rotaļu laukumiem, kultūras centri – to infrastruktūra un pieejamība visiem bērniem, kā arī sociālās iekļaušanas un finansiālās pieejamības aspekti.

4) **Vides pieejamība** – jāvērtē piekļuve publiskajām ēkām un infrastruktūrai, transporta pieejamība, kā arī palīdzības pakalpojumu nodrošinājums, jo īpaši bērniem ar funkcionāliem traucējumiem.

5) **Veselības aprūpe** – analizē jāiekļauj veselības aprūpes iestāžu un aptieku pieejamība, pakalpojumu faktiskā pieejamība (piemēram, rindas un kvotas), speciālistu un tehnoloģisko resursu nodrošinājums, transporta pieejamība, maksas un bezmaksas pakalpojumu apjoms, veselības izglītība, psihiskās veselības aprūpe, rehabilitācijas iespējas un koordinācija starp dažādiem pakalpojumiem.

6) **Pašvaldības sociālais atbalsts** – svarīgi izvērtēt pieejamo sociālo pakalpojumu klāstu, to faktisko pieejamību, ģimeņu un bērnu informētību par pakalpojumiem, finansiālā atbalsta apmēru, sociālo darbinieku pieejamību un psiholoģiskā un emocionālā atbalsta iespējas.

7) **Ārpusģimenes aprūpe** – jāanalizē ārpusģimenes aprūpes nodrošinājuma iespējas, ārpusģimenes aprūpes formu faktiskā nepieciešamība, atbalsta sistēmas audžuģimenēm, aizbildņiem un adoptētājiem, uzraudzības un izvērtēšanas mehānismi, kā arī atbalsts bērnam ārpusģimenes aprūpē pēc pilngadības sasniegšanas.

8) **Likumpārskatījumi un prevencija** – jāapkopo dati par bērnu izdarītajiem likumpārskatījumiem, bērniem kā cietušajiem, sociālās uzvedības korekcijas programmām un to efektivitāti pašvaldībā, starpinstitutionālo sadarbību, izglītojošajiem pasākumiem un policijas preventīvo darbu.

9) **Droša vide** – vides drošības novērtējumā jāietver apgaismojums, bīstamās teritorijas, piesārņojums, ūdens kvalitāte, rotaļlaukumu stāvoklis, satiksmes drošība (luksofori, pārejas, patruļas, ietves, veloceliņi), iedzīvotāju informēšanas sistēmas un sabiedrības iesaiste drošības uzturēšanā.

10) **Institūcijas, kas iesaistītas bērnu tiesību aizsardzībā** – jāizvērtē valsts, pašvaldību un nevalstisko organizāciju iesaiste, kā arī starpinstitutionālās sadarbības efektivitāte.

11) **Bērnu līdzdalība lēmumu pieņemšanā** – svarīgi ir izvērtēt bērnu līdzdalības mehānismus (padomes, anketēšana, kampaņas), pieaugušo izglītību šajā jautājumā, kā arī to, cik lielā mērā bērnu viedokļi tiek ņemti vērā pieņemot lēmumus.

12) **Sabiedrības un vecāku izglītošana bērnu tiesību jautājumos** – jānovērtē izglītojošo materiālu, pasākumu un kampaņu pieejamība visām vecāku mērķgrupām un to efektivitāte.

13) **Jaunatnes nodarbinātības iespējas** – jāanalizē prakses un vasaras darbu iespējas, sadarbība ar uzņēmējiem, karjeras konsultācijas, izglītošana par darba likumiem, kā arī pasākumi bērnu un jauniešu aizsardzībai no ekspluatācijas.

14) **Civilā aizsardzība** – jāvērtē evakuācijas plānu esamība, pasākumi ārkārtas situācijām, apmācību programmas un resursu pieejamība krīzes gadījumos.

15) **Bērni ar īpašajām vajadzībām** – nepieciešams analizēt piekļuvi pakalpojumiem un videi (izglītības iestādes, rotaļlaukumi u.c.), veselības aprūpes pieejamību, pielāgoto programmu esamību, integrācijas un sabiedrības izpratnes veicināšanas pasākumus, atbalsta sistēmas, personāla un ģimeņu apmācību iespējas.

16) **Cilvēktirdzniecība** – jāidentificē riska grupas un jomas, jāizvērtē preventīvās izglītošanas pasākumi un jāplāno atbalsta sniegšana bērniem, kas kļuvuši par cilvēktirdzniecības upuriem.

Katra posma veikšana nodrošina, ka programma būs balstīta uz reālām pašvaldības vajadzībām, paredzot konkrētas rīcības un to uzraudzību bērnu tiesību aizsardzības jomas uzlabošanai pašvaldībā.

**1. solis:
Programmas
mērķa definēšana**

- Nodrošināt bērnu tiesību ievērošanu un aizsardzību pašvaldībā.

**2. solis: Situācijas
analīzes veikšana**

- Lai programma būtu efektīva, ir jāizprot pašvaldības situācija bērnu tiesību jomā. Jāveic situācijas analīze, apskatot dažādus bērnu tiesību aizsardzības aspektus. Katras jomas situācijas analīzes rezultātā jābūt secinājumiem. Secinājumos izrietošā informācija būs par pamatu rīcības plāna izstrādei.

**3. solis: Rīcības
plāna izstrāde**

- Pamatojoties uz situācijas analīzi, tiek izstrādāts rīcības plāns, kas ietver konkrētus pasākumus bērnu tiesību aizsardzības jomā. Pasākumi var būt dažādi, piemēram:
 - Izglītojoši pasākumi bērniem, vecākiem, speciālistiem;
 - Preventīvi pasākumi vardarbības novēršanai;
 - Atbalsta pakalpojumi bērniem un ģimenēm;
 - Sadarbības veicināšana starp dažādām iestādēm;
 - Bērnu līdzdalības veicināšana.
- Katram pasākumam jābūt skaidri definētam mērķim, uzdevumiem, termiņam, atbildīgajām personām un nepieciešamajiem resursiem.

**4. solis:
Uzraudzības
kārtība**

- Pamatojoties uz izstrādātu rīcības plānu, tiek izstrādāta uzraudzības kārtība, kas ietver konkrētus pasākumus. Pasākumi var būt dažādi, piemēram :
 - regulāras pārbaudes;
 - pašnovērtējumus;
 - atskaites;
 - monitorings.
- Katram pasākumam jābūt definētam termiņam un atbildīgajām personām.

**5. solis:
Programmas
ieviešana un
izvērtēšana**

- Kad programma ir izstrādāta, tā ir jāievieš dzīvē. Tas nozīmē organizēt un vadīt plānotos pasākumus, nodrošināt nepieciešamos resursus un informēt sabiedrību par programmu.
- Regulāri jāveic programmas izvērtēšana, lai pārlicinātos, ka tā sasniedz savus mērķus. Ja nepieciešams, programma ir jāpielāgo un jāuzlabo.

Bērnu tiesību aizsardzības programmas pašvaldībās 2024. gadā

Veicot informācijas apkopojumu⁸ par bērnu tiesību aizsardzības programmām pašvaldībās, Bērnu aizsardzības centrs (turpmāk – Centrs) ieguva informāciju par programmu īstenošanu pašvaldībās 2024. gadā. Analīzei pieejamā informācija iegūta 2024. gadā rudenī.

1. Situācija attiecībā uz bērnu tiesību aizsardzības programmas struktūru.

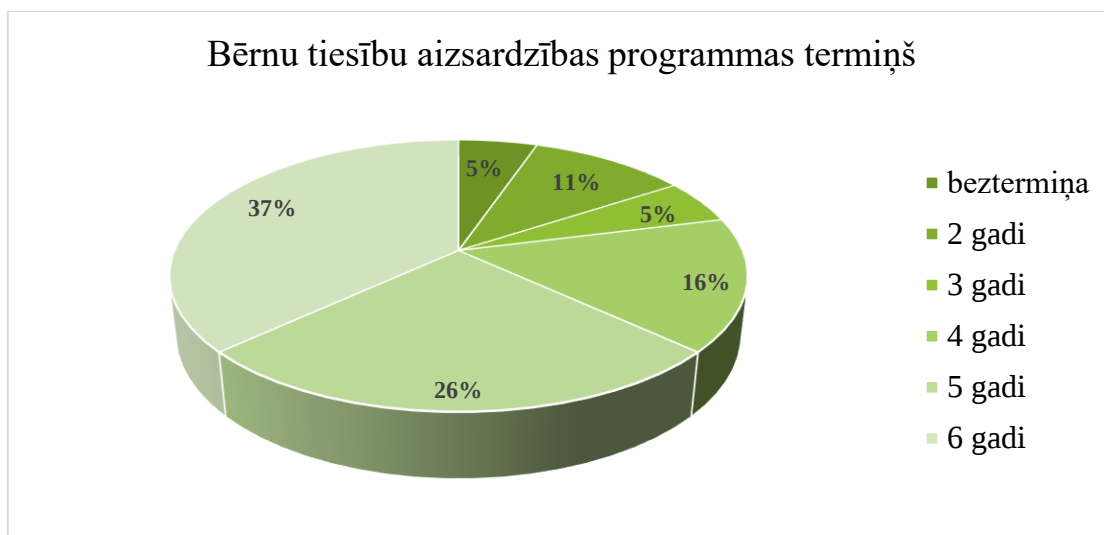
Veicot iegūtās informācijas apkopojumu, konstatēts, ka bērnu tiesību aizsardzības programma ir izstrādāta 19% pašvaldību. 26% pašvaldības ir norādījušas, ka bērnu tiesību aizsardzības programma ir iekļauta citos plānošanas dokumentos un lielākā daļa pašvaldības ir norādījušas, ka uz informācijas pieprasījuma brīdi bērnu tiesību aizsardzības programma nav izstrādāta (sk. 1. diagrammu). Centrs vērs uzmanību, ka trīs pašvaldībās, kurās ir bijušas izstrādātas bērnu tiesību aizsardzības programmas, tās nav aktualizētas un ņemot vērā, ka programmai būtu jābalstās uz aktuāliem pašvaldības datiem, tās nevar uzskatīt par aktuālām. Kopumā secināms, ka lielā daļā pašvaldību 2024. gadā šādu programmu vai nu nav, vai tās nav atjauninātas atbilstoši aktuālajiem datiem.

1. diagramma

Iesūtīto bērnu tiesību aizsardzības programmu un citu pašvaldību norādīto attīstības plānošanas dokumentu **termiņi** variē no 2 līdz 6 gadiem (sk. 2. diagrammu). Viena pašvaldība savu bērnu tiesību aizsardzības programmu ir izveidojusi kā beztermiņa dokumentu, kas veidota 2015. gadā. Ņemot vērā, ka bērnu tiesību aizsardzības programmai būtu jābalstās uz aktuāliem pašvaldības datiem, un tās sastāvdaļai jābūt aktuālam rīcības plānam, beztermiņa programmas izveide nebūtu atbalstāma. Vienlaikus iespējams secināt, ka atšķiras situācijas analīzē izmantojamo datu periodi, t.sk., kādas pašvaldības programmā ir atsauce tikai uz iepriekšējā gada datiem. Lai veiktu situācijas izvērtējumu, vērtētu tendences, situācijas izmaiņu dinamiku, kā arī izteiktu prognozes, noteikti būtu izmantojama datu analīze par vismaz pēdējiem 3 gadiem.

⁸ Saskaņā ar Ministru kabineta 2023. gada 19. decembra noteikumu Nr. 784 "Bērnu aizsardzības centra nolikums" 4.5. apakšpunktu, Centrs iegūst, apkopo un analizē bērnu aizsardzības politikas veidošanai un īstenošanai nepieciešamo informāciju;

2. diagramma

Būtiska bērnu tiesību aizsardzības programmas daļa ir ne tikai situācijas analīze, bet arī izvērtējumā veiktie secinājumi par konstatēto no esošās situācijas raksturojošajiem datiem. No tām pašvaldībām, kuras ir izstrādājušas bērnu tiesību aizsardzības programmu vai norādījušas, ka programmas elementi ir iekļauti citos pašvaldības attīstības dokumentos, 47% pašvaldības savos plānošanas dokumentos ir norādījušas secinājumus (sk. 3. diagrammu). Tomēr 53% programmu secinājumu jeb analītiskā vērtējuma iztrūkst.

3. diagramma

Attīstības plānošanas dokumentā izvirza mērķus un sasniedzamos rezultātus attiecīgā politikas jomā vai teritorijā, apraksta noskaidrotās problēmas un paredz to risinājumus, izvērtē šo risinājumu iespējamo ietekmi, kā arī plāno turpmāko politikas īstenošanai un rezultātu novērtēšanai nepieciešamo rīcību.⁹ No tā izriet, ka būtiska bērnu tiesību aizsardzības programmas daļa būtu rīcības plāns ar prognozējamajiem termiņiem un pieejamo finansējumu. Rīcības plānu savos izstrādātajos dokumentos¹⁰ ir iekļāvušas 47% pašvaldības (sk. 4. diagrammu).

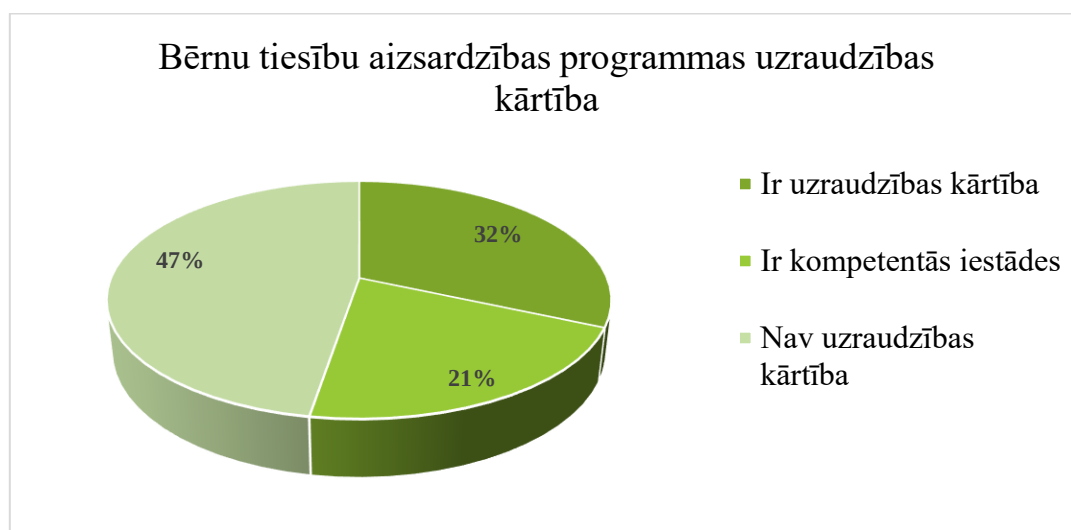
⁹ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 4. pants;

¹⁰ Gan bērnu tiesību programmas, gan citi attīstību plānošanas dokumenti, kurus pašvaldība norādījusi kā attiecināmus;

4. diagramma

Uzraudzības kārtību programmas izpildei, kā bērnu tiesību programmas un citu pašvaldības norādīto attīstības dokumentu sastāvdaļu, ir norādījušas 68% pašvaldības. Jāņem vērā, ka 21% pašvaldību no tām, kas iekļāvušas uzraudzības kārtību, ir norādījušas tikai kompetentās iestādes dažādās jomās (sk. 5. diagrammu), neiekļaujot konkrētās darbības, piemēram atskaišu apkopošanu.

5. diagramma

2. Situācija attiecībā uz bērnu tiesību aizsardzības programmas saturu.

Pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības programmās ir novērojamas dažādas pieejas un atšķirības programmas satura izvēlē. Piemēram, lielākā daļa pašvaldību, aprakstot izglītības jomas situāciju, veic skolu un pirmsskolu skaitlisku uzskaitījumu. Bet tikai trīs pašvaldības savā bērnu tiesību aizsardzības programmā vērta uzmanību, ka pašvaldībā ir bērni obligātajā izglītības vecumā, kas nav reģistrēti nevienā no izglītības iestādēm un tikai vienā no programmām attiecīgi ierakstīts secinājums, ka jāveic izglītojošais darbs ar vecākiem, lai sekmētu to, ka visi obligātā izglītības vecuma bērni iegūst izglītību. Tā pat analizējot saņemtos dokumentus secināms, ka tikai puse no pašvaldībām, kas aprakstīja izglītības jomu, ir izstrādājušas konkrētu rīcības plānu tās attīstībai un konstatēto problēmu risināšanai.

Labā prakse

- identificē bērnus, kuri nav reģistrēti izglītības iestādēs;
- veic izglītojošo darbu ar vecākiem par obligātās izglītības nozīmi;
- konkrētu darbību iekļaušana rīcības plānā izglītības attīstībai.

Lielāka daļa pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības programmās, vai kā to elementu saturošie citi pašvaldību dokumenti, satur informāciju par pašvaldības atbalstu ģimenēm ar bērniem. Lielākoties tā ir vispārināta informācija par pabalstiem. Tikai dažas pašvaldības akcentējušas uzmanību uz pašvaldības atbalstu īpaši bērniem un jauniešiem. Centrs vērs uzmanību, ka būtiska ir ne tikai finansiālā palīdzība, bet arī pieejamība kvalitatīviem pakalpojumiem, piemēram, bērnu aprūpes, medicīnas un psiholoģiskā atbalsta jomā. Daudzas pašvaldības joprojām koncentrējas galvenokārt uz vispārīgu materiālo pabalstu sniegšanu, bet ir nepieciešama lielāka uzmanība un resursu rašana, lai nodrošinātu specifisku atbalstu ģimenēm atkarībā no to individuālajām vajadzībām.

Labā prakse

- uzsvars ne tikai uz finansiālo palīdzību, bet arī uz kvalitatīviem pakalpojumiem (psiholoģiskā, medicīniskā palīdzība, bērnu aprūpe);
- specifisku atbalsta mehānismu izstrāde atkarībā no individuālām ģimeņu vajadzībām.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58. pants nosaka pašvaldības pienākumu bērnu likumpārkāpumu profilaksei, tādējādi informācijai par bērnu likumpārkāpumu profilaksi un plānotajiem pasākumiem ir jābūt iekļautiem pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības programmās. Analizētajos pašvaldību dokumentos tikai astoņas pašvaldības ir vērsušas uzmanību uz bērnu veiktajiem likumpārkāpumiem un to prevenciju. Dažas no tām minējušas šo jomu tikai nolikuma veidā, bez situācijas apraksta, norādot atbildīgās institūcijas. Kā labo praksi centrs atzīmē, ka viena no pašvaldībām savos dokumentos ir iekļāvusi informāciju par prevencijas izglītojošiem pasākumiem bērniem, kā arī policijas stratēģijas plānā ir iekļauti pasākumi bērniem, izglītojošo materiālu izstrāde bērniem, ģimenes vardarbības prevencija, aktivitātes sociālos tīklos, lai sasniegtu jauniešus. Vēl viena no pašvaldībām bērnu tiesību aizsardzības programmā iekļāvusi informāciju par uzvedības sociālās korekcijas programmām un vērsusi uzmanību uz nepieciešamību orientēties uz prevenciju un visaptverošu sociālo pakalpojumu attīstību gan bērniem, gan viņu vecākiem.

Labā prakse

- profilaktiskie izglītojošie pasākumi bērniem;
- sociālo tīklu izmantošana jauniešu sasniegšanai;
- uzvedības sociālās korekcijas programmu attīstība.

Tikai septiņas pašvaldības ir izcēlušas ārpusģimenes aprūpes jomu savos dokumentos, bet ne visas ir iekļāvušas esošās situācijas raksturojumu, lielākoties tā ir informācija par atbildīgo institūciju un tās funkcijām vai informācija par pabalstiem ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem. Centrs vērs uzmanību, ka veicot situācijas analīzi būtu nepieciešams secināt kādi pakalpojumi nepieciešami šobrīd un kādi būtu attīstāmi prognozējot situācijas izmaiņas, kā popularizēt audžuģimenes, veicinot to pieaugumu, kādi iemesli lielākoties bijuši par pamatu tam, ka bērni nonāk ārpusģimenes aprūpē.

Labā prakse

- analīze par nepieciešamajiem pakalpojumiem un audžuģimeņu veicināšanas mehānismiem;
- analīze par nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem ārpusģimenes aprūpes sniedzējiem.

Centra rīcībā esošajos dokumentos deviņas pašvaldības ir pievērsušas uzmanību veselības jomai, taču septiņas no tām ir veikušas tikai veselības aprūpes iestāžu uzskaitījumu pašvaldībā, kur iespējams saņemt veselības aprūpes pakalpojumus un nav analizējuši vai speciālistu skaits ir pietiekams un vai pakalpojumi var tikt saņemti savlaicīgi. Vienā no dokumentiem ir izveidota atsevišķa sadaļa par bērnu un jauniešu veselības stāvokli. Viena no pašvaldībām bērnu tiesību aizsardzības programmā vērta uzmanību, ka pašvaldībā darbojas Veselības aprūpes cilvēkresursu piesaistes programma, kuras mērķis ir piesaistīt deficīto specialitāšu ārstus darbam. Speciālistu pieejamība mazinātu gaidīšanas rindas pie speciālistiem, tostarp uz valsts apmaksātiem pakalpojumiem. Saskaņā ar Slimību profilakses un kontroles centra datiem visas Latvijas pašvaldības ir iesaistījušās Nacionālajā veselīgo pašvaldību tīklā¹¹, kas nozīmē, ka visas pašvaldības ir izpildījušas noteiktus kritērijus un īsteno dažādas veselību veicinošas aktivitātes dažādām mērķa grupām, savu iedzīvotāju veselības uzlabošanai un saglabāšanai.¹² Tomēr analizējot pieejamos dokumentus, secināms, ka lielākā daļa pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības programmā nav to norādījušas.

¹¹ <https://www.spkc.gov.lv/lv/latvijas-nvpt-dalibas-pasvaldibas>

¹² <https://www.spkc.gov.lv/lv/nvpt-kriteriji>

Labā prakse

- ir informācija par bērnu un jauniešu veselības stāvokli un pieejamajiem veselības aprūpes pakalpojumiem;
- analizēts, kāda ir faktiskā veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība;
- veselības aprūpes cilvēkresursu piesaistes programmas izveide speciālistu trūkuma novēršanai.

Pašvaldībai ir jānodrošina, ka bērni ar īpašām vajadzībām saņem visaptverošu atbalstu, lai, atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likumā definētajam, bērnam ar īpašām vajadzībām būtu tādas pašas tiesības uz aktīvu dzīvi, tiesības attīstīties un iegūt vispārējo un profesionālo izglītību atbilstoši savām fiziskajām un garīgajām spējām un vēlmēm, kā arī tiesības piedalīties sabiedriskajā dzīvē kā jebkuram citam bērnam. Tāpēc ir svarīgi, lai pašvaldības atbalstītu un veicinātu šo bērnu labklājību un attīstību. Viena no pašvaldībām ir norādījusi izglītības iestādes, kas pieejamas bērniem ar īpašām vajadzībām. Cita pašvaldība savā nolikuma veida dokumentā norādījusi uz speciālistu kompetenci darbam ar bērniem ar īpašajām vajadzībām, kā arī par to, ka pašvaldībai ir jāsekmē vides pieejamība, taču nekur nav minēts, kāda šobrīd ir situācija pašvaldībā. Viena pašvaldība kā vienu no galvenajām problēmām norādīja, ka izglītības iestādes nav piemērotas bērniem ar īpašajām vajadzībām (kustību traucējumiem), tādējādi aktualizējot nepieciešamību plānot šī trūkuma novēršanu, tomēr rīcības plānā konkrēti pasākumi tā risināšanai netika iekļauti. Analizējot pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības programmas un attiecīgos dokumentus, ir konstatējams, ka lielākā daļa pašvaldību savos dokumentos nav izdalījušas īpašu sadaļu, kur vērstu uzmanību bērnu ar īpašajām vajadzībām tiesību nodrošinājumam.

Labā prakse

- apzināta nepieciešamība uzlabot vidi un pielāgot izglītības iestādes bērniem ar kustību traucējumiem;
- informācija par speciālistu kompetenci darbam ar bērniem ar īpašām vajadzībām.

Apskatot bērnu līdziesaistes jautājumu bērnu tiesību aizsardzības programmās, konstatēts, ka programmas izveidē galvenokārt tiek iesaistīti motivēti jaunieši, kas darbojas jauniešu komitejās un skolēnu pašpārvaldēs. Bērnu tiesību aizsardzības programmai, kā mehānismam būtu jāpārstāv visas bērnu grupas, īpaši visvairāk atstumtos un neaizsargātos (bērni ar invaliditāti, migrantu bērni, bērni no nabadzīgas vides).¹³ Netiek iegūts nemotivēto un mazāk aizsargāto bērnu un jauniešu viedoklis, piemēram, veicot aptaujas ārpusģimenes aprūpes iestādēs. 4 pašvaldības, lai gan norādīja, ka īsteno pašvaldībā bērnu tiesību programmu, vai tās elementus, nav savu programmu veidošanā iekļāvuši

¹³ <https://www.childfriendlycities.org/reports/child-friendly-cities-initiative>

bērnu viedokli, tādējādi nenodrošinot vienu no Bērnu tiesību konvencijas pamatnoteikumiem par bērnu līdzdalību jautājumos, kas viņus skar.¹⁴

Labā prakse

- jauniešu iesaiste programmu izstrādē caur jauniešu komitejām un skolēnu pašpārvaldēm.

Lielākā daļa pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības programmās un attiecīgajos dokumentos ir vēršušas uzmanību uz starpinstitucionālo sadarbību bērnu tiesību jautājumos. Kā labo praksi centrs atzīmē, ka divām no pašvaldībām, kas izstrādāja attiecīgo dokumentus, ir izstrādāta rīcības shēma bērnu tiesību aizsardzības jautājumos. Ņemot vērā, ka pašvaldības sadarbības grupa ir dažādu iestāžu speciālistu komanda, kas kopīgi darbojas bērna interešu nodrošināšanā, būtu vērtīgi atspoguļot sadarbības grupas darbību bērnu tiesību aizsardzības programmā. Analizējot pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības programmas un attiecīgos dokumentus, ir konstatēts, ka vairums pašvaldības vērta uzmanību uz pašvaldības sadarbības grupas esamību un to kompetenci, taču nav atspoguļojuši sadarbības grupas darbību, mērķtiecību rīcību, lai maksimāli izmantojot institūciju rīcībā esošos resursus, nodrošinātu bērnu tiesību un interešu vislabāko aizsardzību pašvaldībā, kā arī sniegtu priekšlikumus Labklājības ministrijai un Izglītības un zinātnes ministrijai bērnu tiesību aizsardzības jomas pilnveidei.

Labā prakse

- ir izstrādāta rīcības shēma bērnu tiesību aizsardzības jautājumos;
- vērsta uzmanība uz starpinstitucionālo sadarbību.

¹⁴ ANO Bērnu tiesību konvencija 12. pants